

XVI. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN ÜSKÜDARLI AŞKÎ'NİN ESERLERİ HAKKINDA YENİ TESPİTLER

Sadık YAZAR*

Özet

XVI. yüzyıl şairlerinden Üsküdarlı Aşkî'yi konu alan akademik çalışmalarda, onun eserleri hakkında verilen bilgilerin eksik olduğunun görülmesi bu makalenin yazılmasına sebep olmuştur. Daha önceki çalışmalarda Aşkî'nin sadece divanından bahsedilmiş ve bunun dışında bir eseri olmadığı söylenmiştir. Bu çalışmada ise divanı dışında ona aidiyeti kesin veya muhtemel olan dört eser hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Üsküdarlı Aşkî, Üsküdarlı Aşkî'nin Eserleri, Klâsik Türk Edebiyatı.

THE NEW EVALUATIONS ON THE WORKS OF AŞKÎ OF USKUDAR, 16th CENTURY POET

Abstract

The inadequate information about the works of Aşkî, a Turkish poet lived in the 16th century, in the academic works is the main reason of writing this article. Aşkî's Divân was mentioned as his only work in the former studies by the researchers. However, in contrast to the previous information, four works which are definitely or probably belonging to him will be introduced in this article.

Key words: Aşkî of Uskudar, the works of Aşkî of Uskudar, Classical Turkish (Ottoman) literature.

Giriş

Klâsik Türk edebiyatı sahasında çalışan araştırmacıların karşılaştıkları zorluklardan biri, mahlasdaş şairlerin şiir/eserlerini tespit etme meselesidir. Kısaca “*şairin şiirde kullandığı isim olarak tanımlanabilecek*”¹ mahlasların kullanılma amaçlarından biri de bir şairin şiirinin başka şairlerin şiirleriyle karışmasını engellemek olduğu hâlde; zamanla aynı mahlası kullanan şairlerin çoğalmasıyla bizzat karışıklığın sebebi olurlar. Şöyle ki bir mahlasın aynı veya

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, zyazar@gmail.com.

¹ Mustafa İsen, “Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler”, *Ötelerden Bir Ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 195.

farklı yüzyıllarda yaşamış şairler tarafından kullanılması, kendilerini genellikle sadece mahlaslarıyla tanıtan bu mahlasdaş şairlerin şiirlerinin/eserlerinin birbirine karışmasına sebep olmuştur. Nitekim bu sıkıntının farkında olan Fuzûlî gibi kimi şairler, bu durumdan muzdarip olmamak için özgün mahlas bulma gayreti içinde olmuşlardır.² Bu makalede, bahis mevzuu olan bu durumun bir örneği olarak, Üsküdarlı Aşkî'nin eserlerine yönelik bilgiler verilecektir.

Aşkî Mahlaslı Şairler ve Üsküdarlı Aşkî

Tezkirelere bakıldığında; Klâsik Türk Edebiyatı'nda Aşkî mahlasını kullanan 10 şairden bahsedildiği görülmektedir.³ Ancak bu sayı *Tuhfe-i Nâilî*'de 11'e, İskender Pala'nın Üsküdarlı Aşkî hakkındaki çalışmalarında ise 12'ye yükselmektedir. Pala'nın çalışmalarında yer alan bu iki fazlalıktan biri; XIX. yüzyılda yaşayan saz şairi Aşkî'dir. *Tuhfe-i Nâilî*'de de görülen diğer fazlalık ise, *Osmanlı Müellifleri*'nde *Kenzü'l-Hakâyık* ve *Muhtârname* tercümelerinden bahsedildiği halde hangi Aşkî olduğu tespit edilemeyen bir şairin farklı bir Aşkî mahlaslı şair olarak değerlendirilmesiyle ortaya çıkmıştır. İhdas edilen bu yeni Aşkî mahlaslı şair, Sadettin Nüzhet Ergun'un *Türk Şairleri* ile yukarıda bahsi geçen çalışmalarda "Kenzü'l-Hakâyık ve Muhtârname mütercimi" olarak tanıtılmıştır. İşte bu makalenin konusunu teşkil eden mesele de tam olarak bu noktada başlamaktadır. Zira ihdas edilen bu yeni Aşkî farklı bir şair olmayıp Üsküdarlı Aşkî'nin ta kendisidir. Başka bir ifadeyle, *Muhtârname* ve *Kenzü'l-Hakâyık*'ı tercüme eden Üsküdarlı Aşkî'dir. Bunu tevsik etmek için öncelikle Üsküdarlı Aşkî'nin hayatı ve eserleri hakkında verilen bilgilere kısaca bakmada fayda vardır.

Üsküdarlı Aşkî hakkında şu ana kadar yapılan en geniş çalışmalar, İskender Pala'nın *Aşkî, Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanı* başlıklı iki ciltten oluşan basılmamış doktora tezi, yine bu tezinin bir muhtasarı mahiyetindeki *Aşkî ve Divanı'ndan Örnekler* başlıklı yayımlanmış çalışmasıdır.⁴ Pala bu çalışmalarında, XVI. yüzyıl tezkirelerinin şair hakkında verdiği bilgiler ve şairin divanında hayatı hakkında ipucu verebilecek verilerden hareketle Aşkî'nin hayatı hakkında genişçe bir kompozisyon oluşturmuştur. Buna göre Üsküdarlı

² Klâsik Türk edebiyatında mahlasdaş şairler ve bu konu etrafında oluşan problemler için Mustafa İsen'in yukarıda atıf yapılan makalesinin yanında, Ali Yıldırım'ın *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler* (Akçağ Yayınları, Ankara, 2006) adlı araştırmasına da müracaat edilebilir.

³ Bkz. Haluk İpekten ve diğerleri, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1988.

⁴ İskender Pala tarafından çalışılan Üsküdarlı Aşkî Divanı Süreyya Uzun tarafından da bir Y. Lisans tezi çalışmasına konu edilmiş; ancak henüz tamamlanamadığı için söz konusu çalışmadan yararlanma imkânı bulunamamıştır. Bu haseple, bu makalenin hazırlanma sürecinde kendisine sorduğum soruları cevapsız bırakmayan Süreyya Hanım'a teşekkür ederim.

Aşkî'nin asıl adı, onu yakından tanıyan Âşık Çelebi'nin de kaydettiği üzere İlyas'tır. Doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktaysa da İskender Pala; Sehî Bey'in, tezkiresinde şairi yetenekli genç şairler arasında değerlendirmesi gibi birtakım bilgilerden hareketle onun XVI. yüzyılın başında doğmuş olabileceğini tahmin etmektedir.

Aşkî, bazı tezkirelerde Üsküdar bazılarında da Yenihisarlı⁵ olarak gösterilmiştir. Bu bilgileri değerlendiren Pala, şairin Yenihisar'da doğduğunu, padişaktan aldığı toplu bir para ile Üsküdar'da bir yalı alıp buraya geçtiğini ve nihayet hayatının son döneminde yine Yenihisar'a taşındığını bildirmektedir. Evliya Çelebi'nin Aşkî'yi Bursalı gösterdiğine değinen Pala bu bilginin hatalı olduğunu söyler.

Babası gibi asker sınıfından olan Aşkî genç yaşından itibaren orduya girmiştir. Belli bir müddet eğitim alan şairin donanmada da çalıştığı Âşık Çelebi tarafından bildirilmektedir. Askerliği esnasında Doğu ve Batı'ya doğru yapılan seferlerde bulunan Aşkî, bu anlamda Belgrad ve Alman seferlerine katıldığı gibi divanında da belirttiği üzere Limni'de ve yine bu makalede tanıtılan eserinde ifade ettiği üzere Rodos'un fethinde de yer almıştır.

Aşkî'nin askerlik hayatı, Kânûnî'nin Alman İmparatoru V. Şarlken'in üzerine yürümesiyle başlayan seferinden sonra bir aralık sekteye uğrar. Zira bu seferde esir düşen Aşkî önce öldü sanılarak ulûfesi kesilir. Şair, 1532 sonbaharında vuku bulduğu düşünülen bu esaret döneminde, padişaha esaret durumunu anlatıp kendisini kurtarmasını istediği bir şiir yazar. Esaret hayatından nasıl kurtulduğu anlaşılamayan Aşkî, ertesi yıl düzenlenen İran seferinde yer alır. Ancak muhtemelen öldü sanılarak kesilen ulufesinin verilmeme hali devam edince ordudan ayrılarak 1534 yılında Hacı Bayram halifelerinden Müeyyedzâde Şeyh Hacı Efendi'ye intisap eder. Bu dönemde İdris-i Bitlisî'nin oğlu Ebû'l-fazl Mehmed Efendi'nin yanında kâtiplik yapmaya başlar. Pala'nın dört yıl kadar olarak tespit ettiği bu kâtiplik yılları, şairin hastalanmasından sonra kesilir.

Herhangi bir geçim kaynağı kalmayan Aşkî, Kânûnî ile olan askerî münasebetini ele aldığı bir kıt'a yazıp padişaha sunar. Padişah'ın kendisinden talebini dile getirmesini istemesinden sonra Aşkî, 1535'te vefat eden Basîrî'nin 10 akçelik tahsîsâtının kendisine emekliliği karşılığında verilmesini açık olarak

⁵ Bahsi geçen Yenihisar, Kınalızâde'nin ifadesiyle "şehr-i Sitanbula hem-civâr olan" ve bazı kaynaklarda "Hisâr-ı cedîd" veya "Hısn-ı Cedîd" şekilleriyle yer alan İstanbul'un bir sahil yöresiymiş.

talep eder. Bu dileği kabul edilen şair, bu 10 akçelik tahsisat yanında yüklü miktarda bir para da alır ve bununla Üsküdar'da bir yalı satın alır.

Bu tarihten sonra, yakınlarının yoğun baskıları sonucu, mutsuz olmasına sebep olacak bir evlilik hayatı geçirir ve yetim bırakmaktan kaygılandığı çocukları olur. Rahat bir hayat geçirip dostlarının uğrak yeri haline gelen Üsküdar'daki evi rehin alınınca daha evvel Kânûnî'ye yardım talebiyle sunduğu bir kıt'ayı ufak tefek değişikliklerle *Muhtârname* tercümesini de adına yazdığı II. Selim'e sunar. Bu yardım talebine karşılık bulup bulmadığı belli olmayan şair, hayatının son dönemlerinde Yenihisar'a taşınır ve 984/1576 yılında burada vefat eder.⁶

Eserleri

Gerek Pala'nın bahsi geçen çalışmalarında, gerekse İsmail Ünver'in ansiklopedi maddesinde⁷ Üsküdarlı Aşkî'nin şiirlerinden oluşan bir divanından bahsedilmekte, bunun dışında bir eserine ulaşılamadığı söylenmektedir. Ancak bu makalenin araştırma sürecinde yapılan taramalar neticesinde, divanı dışında ona aidiyeti kesin veya kuvvetle muhtemel olan başka eserleri de tespit edilmiştir. Üsküdarlı Aşkî tarafından yazıldığı kesin olan iki eser, yukarıda da bahsi geçen *Muhtârname* ve *Kenzü'l-Hakâyık* tercümesidir. Aslında bu iki eserin varlığı daha evvel de Bursalı Mehmed tarafından bahis konusu edilmiş; ancak hangi Aşkî tarafından yazıldığı tespit edilememiştir. Bursalı Mehmed bu iki eser ve yazarı hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Aşkî: üdebâ-yı sūfiyyeden Fârisî-dân bir zât olup ekâbir-i meşâyihden Aynü'l-kuzât Hemedâni'nin Kenzü'l-Hakâyık ismindeki Fârisiyyü'l-ibâre eser-i meşhûrını tercüme etmiştir ki yazması taraf-ı âcizîden Üsküdar'da hazret-i Hüdâyî dergâh-ı şerîfi kütüphanesine ihdâ kılınmıştır. Bu tercümenin mukaddimesinde, serdâr-ı ebrâr Şeyh Attâr'ın Muhtârnamesini de tercüme ettiğini beyân ediyor. Matla'ından:

*Hudâyâ sözlerümi pür-safâ kıl
Sözüm tevhîd ü na't-ı Mustafa kıl
Ki cân-bahş ola tâ 'İsâ deminden
Alâmet göstere rûh 'âleminden*

Nihâyetinden:

⁶ Şairin hayatı hakkındaki bu bilgiler için bkz. İskender Pala, *Aşkî, Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanı*, C. I, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul 1983, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 9-37.

⁷ İsmail Ünver, “Aşkî, Üsküdarlı”, C. IV, *TDVİA*, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1991, s. 23-24.

*Gelüp Aşkî dilinden bu risâle
Ki tuhfe ola her ehl-i kemâle
Fakîre işbu nazm olmuşdı rûzî
Dokuz yüz hicretün yitmiş dokuzı*

*Tezkirelerde 900 (hicri) tarihi içinde birkaç Aşkî olduğu zikredilmişse de hangisi olduğu kesdirilemedi.*⁸

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, bu iki eseri⁹ de gördüğü anlaşılan Bursalı Mehmed Tahir, yazılış tarihlerini hesaba katarak bu iki eserin yazarı olan Aşkî'nin, XVI. yüzyıl tezkirelerinde hakkında bilgi verilen bir şair olduğunu düşünmüştür. Bursalı'nın verdiği bu bilgiler daha sonra Nail Tuman¹⁰ ve Sadettin Nüzhet Ergun¹¹ tarafından da aynen kullanılacak; ancak bahsi geçen bu şairin tezkirelerde söz konusu edilen Aşkî mahlaslı şairlerden hangisi olduğu üzerinde durulmadan yeni bir Aşkî ihdas edilecektir. İskender Pala da, yukarıda bahsi geçen tezinde, aynı tutumu benimseyerek Türk edebiyatında tespit ettiği 12 Aşkî mahlaslı şairi tanıtmış ve 6. sırada tanıttığı Aşkî için de şu ifadelere yer vermiştir:

“XVI. asrın sonlarında ölen Kenzü'l-hakâyık ve Muhtârname mütercimi Aşkî ise mutasavvıf bir çehreye sahiptir. İyi derecede Farsça bildiğini tercümelerinden anladığımız bu şair hakkında Osmanlı Müellifleri bilgi verir. Aynı bilgiyi Sadeddin Nüzhet (Ergun) tekrarlar.”

Bu bilgilere yer veren araştırmacı daha sonra “Kenzü'l-hakâyık tercümesinin matla'ından:”¹² ifadelerinden sonra şu iki beyte yer verir:

*Hudâyâ sözlerümi pür-safâ kıl
Sözüm tevhîd ü na't-ı Mustafa kıl
Ki cân-bahş ola tâ 'Îsâ deminden
Alâmet göstere rûh 'âleminden”¹³*

⁸ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, (hazırlayanlar: Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz), Bizim Büro Yayınları, Ankara 2000, s. 305-06.

⁹ Kenzü'l-Hakâyık tercümesini gördüğünü açıkça ifade eden Bursalı Mehmed Tahir, Muhtârname tercümesinin baş ve son tarafından yaptığı alıntılarla da bu eseri de gördüğünü göstermektedir.

¹⁰ Mehmed Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâîli*, C. II, (hazırlayanlar: Cemal Kurnaz; Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, s. 678.

¹¹ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, C. II, İstanbul 1946, s. 517.

¹² Ancak verilen bilgiler kontrol edildiğinde, alıntılanan beyitlerin mensur olan *Kenzü'l-hakâyık*'tan değil bu makalenin konusunu oluşturan Muhtârname tercümesinden alındığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu beyitlerin *Muhtârname*'den alındığını hem Bursalı Mehmed Tahir hem de ondaki bilgileri aynen aktaran Sadettin Nüzhet Ergun açıkça belirtmektedir.

¹³ Pala, a.g.t., s. 6.

1. Muhtârnâme Tercümesi¹⁴:

Muhtârnâme meşhur İranlı şair Ferîdüddîn-i Attâr'ın 5000'i aşkın rubaîsinden seçerek konularına göre elli bölümde tertip ettiği eserinin adıdır. *Muhtârnâme* tercümesi de bu eserin bazı bölümlerinden birkaç rübâ'inin seçilip serbest bir şekilde tercüme edilmesiyle oluşmaktadır. Bu tercümenin Üsküdarlı Aşkî'ye aidiyetinin tespit edilememesi, muhtemelen nüshasının görülememesi veya girişindeki bilgilerin araştırmacıların gözlerinden kaçmasıyla ilgilidir. Yoksa girişi okunduğunda eserin onun tarafından yazıldığını tespit etmek çok da zor değildir. Şöyle ki, eserin bütününde mahlasını birkaç defa zikreden Aşkî, buna ilaveten eserin girişinde birkaç beyit içinde kendi hayatı hakkında da kısaca bilgiler vermektedir. Bu beyitler şu şekildedir:

Dirîgâ gitdi kuvvet pîr oldum
‘Aklıl kalmadı bî-tebdîr oldum

Namâz içre kuduğça secdeye ser
Düşer gönlüme hâk-i pây-ı dilber

Geçürdükçe bu deñlü rûzigârı
Kırmaz gönlüm hevâ-yı ‘ışk-ı yârı

Yürüdüm gerçi evvel her gazâda
Ruğ üzre şâhuñ öñince piyâde

Ġuzât ile alup sūr-ı Rodosı
Bile açdum diyâr-ı Üngürüsü

Alup berr ile bahrı zîr-i pâyâ
Sefer idüp şıgınrudum Hüdâya

Nice yıllar olup şâhuñ ğulâmı
Tolandum Ka‘be ile Mısr Şâmı

O olup şemşîr-mânend hûn-âşâm
Tekâ‘ud ihtiyâr itdüm serencâm (55a-55b)

Aşkî bu beyitlerde yaşlılık deminde olduğunu ifade edip eski günleri hasretle yad ettikten sonra bu eski günlerinden kesitler vermektedir. Buna göre şair, her gazada padişahın önünde yürümekte, gazilerle Rodos’u fethedip diyâr-ı Üngürüs (Belgrad)ü de açmaktadır. Kara ve denizi ayakları altına alıp Allah’a

¹⁴ Bu makale boyunca örnek olarak verilen beyitler eserin Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 6647/2 numaradaki nüshasından alıntılanmıştır.

sığınarak seferlere çıkan şair, senelerce padişahın gulâmı olarak Ka'be ile Mısır ve Şam'ı dolaştığını ve sonunda emekliliği seçtiğini ifade etmektedir.

Bu bilgiler incelendiğinde, buradaki Aşkî'nin yukarıda hayatına kısaca değindiğimiz Üsküdarlı Aşkî olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ancak buna ilaveten bu bölümde yer alan aşağıdaki beytin; Üsküdarlı Aşkî'nin divanında yer alan kimi beyitlerle neredeyse aynı olması da bu durumu pekiştirmektedir:

Muhtârname'den	Dîvân'dan
Yürüdüm gerçi evvel her gâzâda Ruḥ üzre şâhuñ öñince piyâde (55b)	Yüz üzre her sefer 'Aşkî fütâde Sürinür atuñ öñince piyâde ¹⁵ Leşker-i İslâm ile itdi Belgrad'a gâzâ Atı öñince piyâde yüz sürerdüm ben gedâ ¹⁶ Şâhuñ atı öñince ruḥ üzre Her gâzâyı piyâde eyler idüm ¹⁷

Üsküdarlı Aşkî tarafından yazıldığı böylece tevsik edilen Muhtârname tercümesine kaynaklık eden eser; yukarıda da ifade edildiği gibi ünlü İran şairi Ferîdüddîn Attâr'a aittir.¹⁸

Attâr'ın Anadolu sahası Türk edebiyatında, erken dönemden itibaren eserleri tercüme veya şerh yoluyla Türkçeye aktarılmaya başlanmıştır. XVI. yüzyılın sonuna gelindiğinde kendisine aidiyeti kesin olan *İlâhîname*, *Esrârname*, *Mûsibetname*, *Hüsrevname* (*Gül ü Hüsrev ve Gül ü Hürmüz*), *Mantıku't-tayr* ve *Tezkiretü'l-evliyâ* isimindeki eserlerinin Türkçeye tercüme

¹⁵ Pala, a.g.t., C. II, s. 63.

¹⁶ A.t., s. 75.

¹⁷ A.t., s. 441.

¹⁸ Tam adı Ebû Hâmid Ferîdüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbrâhîm-i Nişâbûrî olan Attâr; Horasan Selçuklularının son zamanlarında, büyük bir ihtimalle 537-540 (1142-1145) yılları arasında Nişâbur'da dünyaya geldi. Eczacılık ve tıp ile meşgul olduğu için "Attâr" lakabını aldı ve bu lakapla meşhur oldu. Küçük yaştan itibaren birçok seyahatlerde bulunup tekrar Nişâbûr'a dönen Attâr, 1221 tarihinde Moğollar tarafından şehit edilmiştir. Bkz. M. Nazif Şahinoğlu, "Attâr, Ferîdüddîn", C. IV, *TDVİA*, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1991, s. 95.

edildikleri görülmektedir.¹⁹ Yine ona ait olan *Muhtârname* ise Aşkî'nin serbest tercümesiyle birlikte Türkçeye aktarılmıştır.

Muhtârname; Attâr'ın 5000'i aşkın rubaîsinden seçerek konularına göre elli bölümde tertip ettiği bir rubâiler mecmuasıdır.²⁰ Aşkî'nin tercümesi bu eserin tamamının değil; kimi bölümlerinden seçilen bazı rübâ'ilerin tercümesinden oluşan bir eserdir.

Eserin ulaşılabilen iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 704/13 (OE) numarada, diğeri de Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 6647/2 (YB) numarada bulunmaktadır. OE'deki nüsha, her biri 19 satırlı 17 yapraktan oluşmaktadır. Ta'lik hatla yazılmış olup, başlıklar, alıntılar ve mahlas sözcükleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. YB nüshası ise, 4 eserin yer aldığı bir mecmuanın ikinci eseri (51b-81b) olarak yerini almaktadır. Her birinde 9 satırın yer aldığı 30 yapraktan oluşan bu nüsha sondan eksik olup son 51 beyit bu nüshada yer almamaktadır. Büyük oranda harekeli olan bu nüshada da başlıklar alıntılar ve mahlas sözcükleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Aşkî bu eserini 979/1571/72 yılında yazmış olup II. Selîm'in kapağalarından Mustafâ Ağa'ya sunmuştur. Bunu eserin sonunda yer alan hâtîme bölümünde şu şekilde belirtmektedir:

*Sebeb olanı yâ Rab kâmkâr it
Cihân turduçça bâb-ı şehde var it*

*Der-i şâhuñ olup muğbil gulâmı
Demâdem hayr ile yâd ola nâmı*

*Gelüñ 'ışık ile kılalum du'âyı
Hudâ var ide Muştafâ Ağâyı*

*Faķire işbu nazm olmışdı rûzî
Toķuz yüz hicretüñ yitmiş toķuzı (563-66)*

¹⁹ Ferîdüddîn Attâr'ın bahsi geçen eserlerinin tercüme veya şerhleri hakkında bkz. Sadık Yazar, "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Şerh ve Tercüme Geleneği", İstanbul Üniversitesi, SBE, 2011, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

²⁰ Şahinoğlu, a.g.m., s. 97.

Aşkî'nin tercümesi mesnevi nazım biçiminde, aruzun *me'fâ'ilün me'fâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla kaleme alınmış olup iki nüshasından hareketle hazırlanan metnine göre 566 beyitten oluşmaktadır.²¹

Eser mesnevî nazım biçiminin gelenekselleşen giriş bölümleri ile başlar. Bu bağlamda tevhid ve münâcâtla iç içe olan ilk bölüm 35 beyittir. Hemen ardından gelen na't bölümü ise 45 beyitten müteşekkil olup, şair bu bölümün son 15 beytinde kısaca kendisinden de bahseder. Daha sonra 16 beyit içinde II. Selim'in övgüsüne, 13 beyit içinde de eserini sunduğu Mustafâ Ağa'nın övgüsüne yer verir. Bu giriş bölümlerinden sonra *Âğâz-Kerden-i Nazm-ı Muhtârname* şeklindeki bir başlıkla eserine başlayan Aşkî, Attâr'ın *Muhtârname*'sinde yer alan aşağıdaki bölümlerden seçtiği rübâ'ileri tercüme eder:

1. *Bu bâb tevhid-i Hudâya müte'allık ma'ânîdedür.*
2. *Bu Bâb Sulţân-ı enbiyânun evşâf-ı şeriflerine müte'allık ma'ânîdedür.*
3. *Bu bâb aşhâb-ı güzîn rahimahullâhu 'aleyhim ecma'in fazlî beyânındadır.*
4. *Bu bâb şol ma'ânîdedür ki rûha müte'allıkdur.*
5. *Bu bâb şol tevhid beyânındadır ki zebân-ı tefriddür.*
6. *Bu bâb tevhidün mahv olup tefridün fenâ olduğu beyânındadır.*
7. *Bu bâb tevhid kadem ve gayr-ı 'adem olduğu beyânındadır.*
8. *Bu bâb fenâdan i'râz idüp be'âda güm olmağa müte'allık beyândur.*
9. *Bu bâb hayrete müte'allık ma'ânîdedür.*
10. *Der-mezemmet-i nefis-i nâ-fercâm ve şikâyet-i hîş-i hodkâm.*
11. *Bu bâb merdüm-i bî-havşala mezemmetinde gönle müte'allık ma'ânî beyânındadır.*
12. *Bu bâb ehl-i mülâkât olup hem-dem ve refik istemek beyânındadır.*
13. *Bu bâb bülend- himmet olmağlğa müte'allık ma'ânîdedür.*
14. *Bu bâb tefrikeyi terk idüp cem'iyet-i hâtır taleb itmege müte'allıkdur.*
15. *Bu bâb cümle umûri Hudâdan bilmege müte'allık ma'ânîdedür.*
16. *Ahtere teveccüh idüp dünyâdabn ferâgata ve halka şefkate müte'allık ma'ânîdedür.*
17. *Bu bâb nevmîd olup 'acze mu'terif olmağa müte'allık ma'ânîdedür.*
18. *Bu bâb ümmîdvâr olmağa müte'allık ma'ânîdedür.*
19. *Bu bâb vişâl-i yâre müte'allık ma'ânîdedür.*
20. *Bu bâb ahvâl-ı 'aşıkça müte'allık ma'ânîdedür.*
21. *Bu bâb pervânenen şem'e hitâb ve şem'den pervâneye cevâba müte'allık ma'ânîdedür.*

²¹ Eserin tarafımızdan hazırlanan bu metni, bu makalenin sınırlarını aştığı için başka bir makale kapsamında değerlendirilecektir.

Aşkî 50 bölümden oluşan kaynak metinden sadece 21 bölümden seçtiği bazı rübâ'ileri tercüme ettikten sonra, *Tercüme ez-Esrârname-i Şeyh 'Attâr* başlığı ile Attâr'ın bir diğer eseri olan *Esrârname*'ye geçer ve bu eserde yer alan 21. makâle ile hemen ardından gelen kısa bir hikâyeyi tercüme eder. Bu bölümün ardından eserinin yazılış tarihini de belirten 7 beyitlik bir hâtîme bölümü ile *Muhtârname* tercümesine son verir.

2. Temhîdât (Kenzü'l-Hakâyık) Tercümesi.

Aynülkudât el-Hemedânî diye meşhur olan Hakîm Ebü'l-me'âlî Abdullah b. Ebî Bekr Muhammed b. Ali el-Miyâne'î'ye ait *Temhîdât*'ın tercümesi olan bu eserin Üsküdarlı Aşkî'ye ait olduğu, *Muhtârname* tercümesinin onun tarafından yazıldığından tespitinden sonra kesinlik kazanmaktadır. Zira Aşkî bu tercümesinin girişinde, daha evvel Attâr'ın *Muhtârname*'sini tercüme ettiğini şu şekilde dile getirmektedir:

“...sâbıkan bu hâkîrlerine bülbül-i gülîstân-ı hâkîkat ve tûfî-i şehristân-ı tarîkat *Şeyh 'Attâr hadretlerinü* (...) *Muhtârnamesin tercüme itmek emr idüp huşûl mevşûl olduğda ba'de'l-itmâm huzûr-ı şerîflerine işâl idicek haylî istihsân buyurup şeref-i kabûl ile müşerref itmîşler idi.*”²²

Muhtârname tercümesinin kendisine aidiyeti yukarıda tespit edilen Üsküdarlı Aşkî, verdiği bu bilgilerle *Temhîdât (Kenzü'l-Hakâyık)* tercümesinin de kendisine ait olduğunu bizzat kendisi tevsik etmektedir. Böylece Üsküdarlı Aşkî tarafından yazıldığı kanıtlanan bu ikinci eser, yukarıda da ifade edildiği üzere, Aynülkudât el-Hemedânî'nin *Temhîdât* adlı Farsça eserinin tercümesidir.²³

Hemedânî'nin 10'un üzerinde eseri bulunmaktaysa da onun en önemli eseri, Arapça yazdığı *Zübdetü'l-Hakâyık fî Keşfi'd-Dekâyik* isimli eseridir. Bir mektubunda bildirdiğine göre Hemedânî bu eserini 1122 yılında, 24 yaşında iken kısa bir zaman içinde yazmıştır. Eserini tasavvufa girenleri dalâletten ve felsefe tuzağından kurtarmak amacıyla kaleme alan Hemedânî, söz konusu eserinde Allah'ın zatı ve sıfatları, peygamberliğin hakikatine dair meselelerle

²² Aşkî, *Tercüme-i Kenzü'l-Hakâyık*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Şeriyeye 786, vrk. 30b.

²³ Miladi 1098 yılında Hemedan'da doğan Aynülkudât Hemedânî, çocukluk yaşından itibaren çok iyi bir eğitim görüp genç yaşında fetva verecek seviyeye ulaştı. Daha sonra tasavvuf yoluna giren Hemedânî, Selçuklu sultanı Sancar'ın veziri Kıvâmüddîn Dergezenî'nin onun bu şöhretinden çekinerek, ona tekfir suçu isnat ettirdi. Bu bağlamda bazı fakihlerden, Hemedânî'nin eserlerini tarayıp onun zındık ve kâfir olduğunu gösteren veriler toplandı. Hemedânî bu iddialara cevap olarak bir eser yazdıysa da fayda vermedi ve 7 Mayıs 1131 tarihinde derisi yüzülerek katledildi. Bkz. Süleyman Uludağ-Nurettin Bayburtluğil, “Aynülkudât Hemedânî”, C. IV, *TDVİA*, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1991, s. 281-81.

kıyamet günü ruhun bedene hulûlünden önceki ve sonraki halleri gibi konuları işlemiştir. Mutasavvıf ve filozofların sözlerinin karşılaştırılarak telif edildiği bu eserdeki fikirler, daha sonra onun zındıklıkla itham edilmesine sebep olmuştur.²⁴

Hemedânî'nin *Temhîdât* adlı eseri ise Farsça yazılmıştır. 10 temhîdden oluşmakta olan bu eser kimi kaynaklar tarafından Hemedânî'nin Arapça yazdığı *Zübdetü'l-Hakâyık* ile aynı veya onun Farsça tercümesi zannedilmiştir. Hâlbuki bu iki eser muhteva bakımından birbirinden tamamen farklıdır.²⁵ Nitekim Aşkî'nin tercümesinde de aynı hataya düşülmüştür.²⁶

Her ne kadar Aşkî eserinin girişinde tercümesinin kaynağı olarak “*Şeyh Muhammed Aynü'l-kudât Hemedânî hazretlerinin Kenzü'l-Hakâyık ve Keşfü'd-Dakâyık nâm kitâbın tercüme itdürüp*” şeklindeki cümle ile Hemedânî'nin *Zübdetü'l-Hakâyık*'ını veriyorsa da gerek eserin bölümlendirmesine gerekse de yine mütercim tarafından verilen bilgilere göre Aşkî'nin de kaynakların verdiği bilgiye uyararak yukarıda bahsi geçen hataya düştüğü anlaşılmaktadır. Zira Aşkî tercümesinin girişinde, tercüme ettiği eserin elde Farsça bir versiyonu bulunduğunu padişahın da bu versiyonu yani Farsça tercümeyi Türkçeye aktarmasını istediğini söyler.²⁷ *Zübdetü'l-Hakâyık*'ın Farsça tercümesi olduğu sanılan eser, Hemedânî'nin *Temhîdât* adlı eseridir. Dolayısıyla Aşkî Hemedânî'nin *Zübdetü'l-Hakâyık* adlı eserini değil onun Farsça tercümesi zannedilen *Temhîdât*'ını çevirmiştir. Aşkî'nin tercümesini temhîd adını verdiği bölümlerden oluşturması da bu durumu teyit etmektedir.²⁸

²⁴ Süleyman Uludağ-Nurettin Bayburtlugil, a.g.m. s. 281.

²⁵ A.m., s. 281-83.

²⁶ Mesut Sandıkçı, *Aynü'l-kudât Hemedânî'nin Hayatı, Eserleri ve Temhîdât Tercümeleri* (Metin-İnceleme), Marmara Üniversitesi, SBE, İstanbul 2009, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi), s. 28.

²⁷ “...ol zamân âyine-i kalblerinde münakkaş olmuş ki Şeyh Muhammed ‘Aynü'l-kuğât el-Hemedânî hazretlerinin Kenzü'l-Hakâyık ve Keşfü'd-dekâyık nâm kitâbını tercüme itdürüp tullâb-ı ahâlî-i Rûma dağı nef‘i ‘âm ve şâmil olmak murâd idindiklerinde ol gice ‘âlem-i kayddan itlâk olunup ‘âlem-i mişâlde rûh-ı pür-fütühları cevalân idicek görürler ki kendüler bir tađ başında gezerler ol mevzi‘ tab‘-ı şerîflerine hoş gelüp bunuñ gibi şerîf maķâm şöyle hâlî ve bî-insân olmak münâsib degüldür diyü ol mevzi‘uñ ‘imâretine emr idüp bir ‘âlî câmî‘ ve bir şehri-i bî-mânend bünyâd itdüreler. Çünkü ol baħr-ı hayâlden yine ‘âlem-i suhûda gelür bu esrâr-ı ilâhî ki ahâlî-i Rûm katında Fârisî lisân ile tercümesi ta‘mürdür diyü ta‘bîr olunup bu dâ‘îlerine emr itdiler ki anda lisân-ı ‘Acemle olan maķâl-i şâhidin kabâ-yı Türkîde cilveler kılına...” Bkz. Aşkî, a.g.e., vrk. 30b.

²⁸ Bu durum *Temhîdât*'ın Türkçe tercümeleri üzerinde çalışan Mesut Sandıkçı tarafından da tespit edilmiştir. Bkz. a.g.t., s. 33.

Nüshaları incelendiğinde Aşkî'nin bu tercümesinin bazı nüshalarda II. Selîm²⁹ için yazıldığı belirtilirken bazılarında da bu ismin III. Murâd³⁰ olduğu görülür. Bu durumda Aşkî'nin eserini iki defa düzenlediği anlaşılmaktadır. Yukarıda şairin hayatı anlatılırken ifade edildiği gibi, Aşkî askerlikten emekli olunca emeklilik maaşı kendisine yeterli olmamış özellikle hayatının son dönemi fakirlik içinde geçmiştir. Nitekim yardım talebiyle Kânûnî'ye bir şiir yazan şair, aynı şiiri II. Selîm'e de sunmuştur.

Hemedânî'nin bu eseri, Anadolu sahası Türk edebiyatında, şu ana kadar yapılan çalışmalara göre ilk defa Üsküdarlı Aşkî tarafından Türkçeye aktarılmıştır. Eserin Yahyâ Moravî adlı biri tarafından da tercüme edildiği söylenmekteyse de Mesut Sandıkçı ona ait olarak gösterilen nüshaları incelediğini ve bunların Aşkî'nin tercümesi ile aynı olduğunu; dolayısıyla Yahyâ Moravî'nin mütercimden ziyade müstensih olabileceğini söylemektedir.³¹ Konuyla ilgili çalışmalarda görülemeyen bir tercüme de ismi belirsiz biri tarafından III. Murâd'ın emri üzerine yapılmıştır.³²

Muhtelif yazma kütüphanelerinde 10'u aşkın nüshası bulunan Aşkî'nin tercümesi üzerinde iki Y. Lisans tezi yapılmıştır.³³

Bu makale sürecinde yapılan araştırma ve taramalar neticesinde; yukarıdaki iki tercüme dışında, yazarı Aşkî olup da XVI. yüzyılda yazılan iki eserle daha karşılaşılmıştır. Bunlardan ikisi de yazıldıkları tarih itibarıyla Üsküdarlı Aşkî tarafından yazılmış olabilirler; ancak bunlardan biri olan *Menâzilü's-Sâlikîn* adlı mesnevinin onun tarafından yazılmış olması çok kuvvetli bir ihtimal gibi görünmektedir.

²⁹ Bkz. Milli Ktp. 06 Mil Yz FB 477; 06 Mil Yz A 2920/1; 06 Mil Yz A 3151.

³⁰ Bkz. Millet Ktp. Ali Emiri Şeriyeye 786/3; Milli Ktp. 06 Mil Yz A 3463; 06 Mil Yz A 9153/3.

³¹ Sandıkçı, a.g.t., s. 36.

³² Aşkî'nin tercümesinden farklı olduğu tespit edilen bu tercümenin nüshası için bkz. Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa 1214.

³³ Harun Turhan, "Aşki (Aynü'l-Kuzat Ali Hemedani)'nin Kenzü'l-Hakaik ve Keşfü'd-Dekaik", Pamukkale Üniversitesi, SBE, Denizli, 1998, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi); Sandıkçı, a.g.t. Harun Turhan tercümenin Üsküdarlı'ya Aşkî'ye ait olduğunu tespit edemezken; Mesut Sandıkçı "Edebiyatımızda Aşkî mahlasını kullanan birçok şair ve mutasavvıf şahsiyet vardır. Bursalı Mehmed Tahir Efendinin verdiği bilgiye göre Aynü'l-Kudât'ın Temhîdât'ını tercüme eden Aşkî, Üsküdarlı olarak bilinen İlyas Çelebi'dir" (a.g.t., s. 34) diyerek tercümenin Üsküdarlı Aşkî'ye ait olduğunu ve bu bilginin de Bursalı Mehmed Tahir tarafından Osmanlı Müellifleri'nde kaydedildiğini söylemektedir. Sandıkçı'nın göndermede bulunduğu yere bakıldığında; *Muhtârname*'nin tercümesini tamırken yaptığımız alıntının kullanıldığı görülmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi, Osmanlı Müellifleri'ndeki bu bilgi eserin Üsküdarlı Aşkî'ye aidiyetini tespit etmediği gibi, Aşkî mahlaslı yeni bir şairin ihdas edilmesine de zemin hazırlamıştır.

1. Menâzilü's-Sâlikîn

Nurosmaniye Ktp. 3888/2 (173a-194a) ve Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 6647/1 (1b-50a) numarada olmak üzere iki nüshasına ulaşılabilen bu eser de Aşkî mahlasını kullanan biri tarafından nazmedilmiştir. Bunu eserin birkaç yerinde görmek mümkündür.

‘Aşkîyâ gözden hicâbı eyle dūr
Görmek istersen eger her yirde nūr (174b)³⁴
Haḡ ta ‘ālā şūrete kılmaz nazar
‘Aşkîyâ ‘ucb u riyâdan ḡıl ḡazer (177a)

Eserin ismi, her iki nüshasında da metnin başında “*hâzâ Menâzilü's-Sâlikîn*” şeklindeki bir başlıkta kaydedilmekte, metin içinde ise bu isme yer verilememektedir. Mesnevî nazım biçimi ve aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı ile yazılan eser; isminin de işaret ettiği üzere tasavvufî konuları ele almaktadır. İcâd-ı cevher-i evvel, merâtib-i ‘âlem-i ervâh ve merâtib-i ‘âlem-i ecsâm, isbât-ı vahdâniyyet, Pîr-i kâmil, pîr-i nâkıs, merâtib-i zâkirân, aksâm-ı taleb, aksâm-ı tevhîd, ‘âlem-i kübrâ vü ‘âlem-i suḡrâ, ‘âlem-i misâl, velâyet ü nübüvvet gibi konu başlıklarını ihtiva eden bu eserin Üsküdarlı Aşkî'ye ait olduğunu gösteren önemli ipuçları bulunmaktadır. Bunlardan biri eserin II. Selîm'in kapağalarından Mahmûd Aḡa için yazıldığını gösteren şu beyitlerdir:

Gelüp ‘Aşkî dilinden bu risâle
Teberrük ola her şâhib-kemâle

Eger bîḡâne veḡer âşinâdur
Murâd olan olardan bir du‘âdur

Biz itdük işbu menzilden ‘ubûrı
Tamâm ‘add ola cümle ḡuşûrı

Ne lâzım söylemek ḡab‘-ı selîme
Kerem ‘âlemde çün ḡûdur kerîme

Umaram ‘Aşkîyâ her ehl-i himmet
Oḡıduḡça diye cânına rahmet

Gelüp ‘ışḡ ile ḡılalum du‘âyı
Ḥudâ var eylesün **Maḡmûd Aḡayı**

Vücûdı bâb-ı şehde ola mevcûd

³⁴ Alıntılar eserin Nurosmaniye Kütüphanesi'ndeki nüshasından hareketle verilmiştir.

Olupdur nāmı vü ahlākı maḥmūd

Olup bāb-ı sa‘ ādet pīşvāsı
Selīm Hāna odur kapu ağası

Sa‘ ādet işigi gūyā semādur
Ḳamusı encüm olupdur dücādur

Niyāzum ‘Aşkiyā budur ilāha
Bağışlasun anı Hāḳ pādişāha

Göñül şām u seḫer eyler du‘ālar
Sa‘ ādetde ola cümle ağalar

Yüceldükke mekānı mihr ü māhuñ
Yücelsün āsitānı pādişāhuñ

Budur ben bendenüñ dāyim du‘āsı
Yaḳında fetḫ ola Kıbrıs atası

Cihān ḫalkını yā Rab şāha ḳul it
Du‘āsın ben günehkāruñ ḳabül it (193b-194a)

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere, Aşkî eserini sunduğu Mahmûd Ağa’yı överken onun Sultân Selîm’in kapuağası olduğunu söyler. Aşkî’nin Kıbrıs Adasını fethetmesi için kendisine dua etmesinden anlaşılmalıdır ki bahsi geçen bu Sultân Selîm, Kânûnî Sultân Süleymân’ın oğlu II. Selîm’dir. Öncelikle II. Selîm döneminde yazılmış olması eserin Üsküdarlı Aşkî’ye ait olmasını tarihî açıdan mümkün kıldığı gibi, o dönemde saraya yakın başka Aşkî mahlaslı şairle karşılaşılması ve Üsküdarlı Aşkî’nin *Muhtârname* ve *Temhîdât* tercümelerini de II. Selîm’e sunduğu göz önünde bulundurulursa, bu eserin de onun tarafından yazılmış olması ihtimali güçlenmektedir.

Elimizdeki bu eserin de Üsküdarlı Aşkî’ye ait olmasını güçlendiren bir diğer ipucu da, Yazma Bağışlar’daki nüshasının ona aidiyeti kesin olan *Muhtârname* tercümesiyle aynı mecmuada arka arkaya yer almalarıdır.

Yine Dîvân’ı ve *Muhtârname* tercümesi ile karşılaştırıldığında; tamamen olmasa da benzeşen kimi beyitlerle de karşılaşılması bu ihtimali güçlendiren bir diğer ipucudur. Örnek olarak şu beyitleri vermek mümkündür:

Menâzilü's-Sâlikîn'den	Muhtârname'den
<i>‘Aşkîyâ gözden hicâbı eyle dūr Görmek istersen eger her yirde nūr (174b)</i>	<i>Gözümde ref kıl gaflet hicâbın Dile ‘arz eyle vahdet âfitâbın (52a)</i>
Menâzilü's-Sâlikîn'den	Dîvân'dan
<i>Bil gönüldür Ka‘be var yıkma gönül Dirlik istersen ölmedin öndin öl (177a)</i>	<i>‘Aşkîyâ ölmezden öndin öl kim hadîs-i ‘ışkda ‘Aşıkun şânındadır “mütü kıble en temüt”³⁵</i>
<i>Râh-ı Hağda ‘ışk ile hem-râh ol Kisvet-i dervîşi gey de şâh ol (182a)</i>	<i>Gedâ-yı ‘ışk olup şol kim urundı kisvet-i fakır Gedâdur şüretâ lîkin cihânun pâdişâhidur³⁶</i>
<i>Varlığun bu yolda olmışdur hicâb Gitmese bulut görünmez âfitâb (188b)</i>	<i>Gül ruğlarıña eyleme sünbül saçun hicâb Ebr içre gizleme güneşi sen âfitâb³⁷</i>
<i>Katreden geç îlîb-i deryâ iseñ Cân u ser vir ‘âşık-ı mevlâ iseñ (189a)</i>	<i>‘Aşkîyâ şâfî-dil iseñ katrede deryâyı gör Her nazar bir zerrede mihr-i cihân-ârâ-yı gör³⁸</i>

2. Arûsü'l-Arûz.

Üsküdarlı Aşkî'ye ait olması ihtimal dâhilinde olan eserlerden biri de nüshasına Süleymaniye Ktp. Dâmâd İbrâhîm Paşa koleksiyonunda 1151 numarada rastladığımız *Arûsü'l-Arûz* ismini taşıyan eserdir.³⁹ Bir hamdele ve salvele ile başlayan eserde, ba'de sözcüğünden sonra eserin yazılış sebebi ve konusuyla ilgili olarak şu bilgilere yer verilmiştir:

“... egerçi ahâlî-i ‘ilm-i ‘arûz ‘arûzun ma‘nâsı lügavî vü iştilâhîsini taḥkîk ve vech-i tesmiyesini tedkîkde rîkât-i kâmile vü himmet-i şâmîle eyleyüp ve şî‘r anlardan mürekkebe olduğu eczâ-yı semâniyeyi tafsîl ve eczâ-yı mezkûre anlardan mürekkebe olduğu sebep ü veted ü fâsılayı taḥvilde ikdâm-ı tām ve ihtimâm-ı mâlâ-kelem idüp on toḫuz buḫûr-ı aşliyyenün takrîrini tedvîn ü taḫşîye ve ba‘zı münşe‘ibâtuñ taḫrîrini tezyîn ü tevşiyede sa‘y-ı meşkûr u cehd-i mevfûr şudûr u zuhûra getürdiler. Lâkin bu fakîr ü ḫaḫîr-i keşîrü‘t-taḫşîr zâr ü âvâre ve za‘îf ü müstemend bende-i efgende ‘Aşkî-i derdmend anlar zîkr itdüklerinden ziyâde envâ‘-ı fûrû‘-ı maḫşûşa ibdâ‘ u ziyâd ve gûnâgûn münşe‘ibât-ı müştereke ihtîrâ‘ idüp dürc-i nazmda derc itmek için maḫdûrî ḫarc eylemegin şikeste-beste taḫrîr ü taḫşîre cür‘et ü cesâret idüp her baḫrde bir kıt‘a diyüp ve ‘ilel ü ezâḫîf ḫanğı cüzde olduğımı ‘aynî ile kıt‘ada ta‘yîn

³⁵ Pala, a.g.t., C. II, s. 161.

³⁶ A.t., s. 180.

³⁷ A.t., s. 158.

³⁸ A.t., s. 263.

³⁹ Eserin bir diğeri nüshası da Kastamonu İl Halk Ktp. 1856/3 numarada bulunmaktadır.

ve ma'nā-yı ıstılâhîlerini miqdâr-ı kifâye hâşiyede tebyîn eyledüm. Ve ebkâr-ı efkâra müstemil olduğı için 'Arûsü'l-'Arûz ad virdüm ve ba'de'l-inşâ ol merca'u'l-verâ vü menba'u'l-'atâ olan efđalı'l-fuğalâ vü ekmelü'l-'ulemâ a'lâ-yı e'âlî-i üdebâ vü etķâ-yı mevâlî-i nücebâ revĥa-i ravza-i fezâyil ü mezâyâ şemere-i şecere-i fevâzıl ü 'atâyâ mu'ammâ beyt:

Cümle dünyâya itdi luţf u 'atâ
Keremi bî-ĥad ü ziyâde ola

Zekeriyyâ Efendi ĥâk-i pâ-y-ı kîmyâ-intimâlarına ithâf u ihdâ eyledüm..."
(170b-171a)

Yapılan bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere; aruz konusundaki geniş literatürden haberdar olan Aşkî, bu konuda yeni birtakım eklemelerde bulunmak iddiasıyla eserini kaleme aldığı ifade ederken; her bahir için örnek bir kıt'a yazdığını, illet ve zihâfların hangi cüzde gerçekleştiğini aynen kıtada açıkladığını ve bahirlerin ıstılâhî anlamlarına yönelik bilgileri de kenara çıktığı notlarda (hâşiyeye) verdiğini söylemektedir. Aşkî eserinin bitiş tarihi için de şu beyti yazmıştır:

Çünkü bitdi bu kitâb-ı müsteĥâb
Diyelim târîĥ ĥad temme'l-kitâb 958. (178a)

Görüldüğü üzere aruz konusunda kaleme alınan bu eserin yazarı, kimliğini sadece mahlası olan Aşkî sözcüğü ile ortaya koyarken eserinin bitiriliş tarihini de 958/1551 olarak vermektedir. Bu bilgiler; eserin Üsküdarlı Aşkî tarafından yazılmış olmasını sadece tarihî açıdan mümkün kılmakta, bu konuda daha fazla ileri gitmemizi engellemektedir. Giriş ve hâtime bölümlerinde yer alan bu bilgilerin dışında; asıl konunun işlendiği bölümde; örnek olarak verilen beyitler Üsküdarlı Aşkî'nin hem Dîvânı hem de *Muhtârname* tercümesindeki beyitlerle karşılaştırıldığında da, doğrudan bir benzerlikle karşılaşılmamaktadır. Öte yandan eserin başka bir Aşkî tarafından yazıldığını gösteren kesin bir bilgi de bulunmamaktadır. Hâl böyle olunca, Aşkî mahlaslı biri tarafından yazılan *Arûsü'l-'Arûz* adlı bu eserin, başka bilgiler bulununcaya kadar, XVI. yüzyılda yaşamış Aşkî mahlaslı biri tarafından yazıldığını, bu şairlerden birisinin de Üsküdarlı Aşkî olabileceğini söylemekten daha öteye gidememekteyiz.

Sonuç

Üsküdarlı Aşkî'yi konu alan bu makaleden çıkarılan temel sonuç, Aşkî'nin sanıldığı gibi sadece Dîvân'ı değil başka eserlerinin de olduğudur. Bu çalışma ile birlikte *Muhtârname* ve *Temhîdât* tercümesinin onun tarafından yazıldığı kanıtlanmış; *Menâzilü's-Sâlikîn* adlı mesnevinin de büyük bir ihtimalle

onun tarafından yazıldığı sonucuna varılmıştır. Yine Aşkî mahlaslı biri tarafından 1551'de tamamlanan *Arûsü'l-Arûz* isimli eserin ise, tarihî açıdan Üsküdarlı Aşkî tarafından yazılmış olabileceği; ancak hem eserde hem de biyografik ve bibliyografik kaynaklarda bu ihtimali güçlendirecek başka bilgilerle karşılaşamadığı için bu eserin ona aidiyeti noktasında şimdilik ihtiyatlı davranılması düşünülmüştür.

Bu sonuçların yanında; yazma eser kütüphanelerimizde bulunan eserlerin tamamının, bırakın akademik çalışmalara konu olmayı, henüz istifade edilebilir bir katalogu bile hazırlan(a)madığı göz önünde bulundurulursa, bir şair/yazarın hele de aynı mahlası kullanan şair/yazarların eserleri ile ilgili olarak hüküm verilirken ihtiyatla hareket edilip dikkatli çalışmalar yapılması gerektiği de ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aşkî, *Arûsü'l-Arûz*, Süleymaniye Kütüphanesi Dâmâd İbrâhîm Paşa 1151(170b-178a)
- Aşkî, *Muhtârname Tercümesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 6647/2 (51b-81b).
- Aşkî, *Tercüme-i Kenzü'l-Hakâyık (Temhîdât Tercümesi)*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Şeriyeye 786
- Aşkî, *Menâzilü's-Sâlikîn*, Nurosmaniye Kütüphanesi 3888/2 (173a-194a).
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, (hazırlayanlar: Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz), Bizim Büro Yayınları, Ankara 2000.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, *Türk Şâirleri*, İstanbul, 1946.
- İPEKTEN, Haluk ve diğerleri, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1988.
- İSEN, Mustafa, “Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler”, *Ötelerden Bir Ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- PALA, İskender, *Aşkî ve Divanı'ndan Örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- PALA, İskender, *Aşkî, Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanı*, C. I-II, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul 1983, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- SANDIKÇI, Mesut, “Aynükdât Hemedânî'nin Hayatı, Eserleri ve Temhîdât Tercümeleri” (Metin-İnceleme), Marmara Üniversitesi, SBE, İstanbul 2009, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi).
- ŞAHİNOĞLU, Nazif, “Attâr, Ferîdüddîn”, C. IV, *TDVİA*, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1991.
- TUMAN, Mehmed Nail, *Tuhfe-i Nâilî*, C. II, (hazırlayanlar: Cemal Kurnaz; Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.
- TURHAN, Harun, “Aşkî (Aynü'l-Kuzat Ali Hemedani)'nin Kenzü'l-Hakaik ve Keşfü'd-Dekaik”, Pamukkale Üniversitesi, SBE, Denizli, 1998, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi)
- ULUDAĞ, Süleyman; BAYBURTLUGİL, Nurettin, “Aynükdât Hemedânî”, C. IV, *TDVİA*, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1991.

ÜNVER, İsmail, “Aşkî, Üsküdarlı”, C. IV, *TDVİA*, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1991.

YILDIRIM, Ali, *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.